

Modalitats formatives: concepte, característiques i contextualització a les Illes Balears

Modalidades formativas: concepto, características y contextualización en las Islas Baleares

Training modalities: concept, characteristics and contextualisation in the Balearic Islands

Margalida Barceló i Taberner, margalidabarcelo@gmail.com

Cap de Servei de Formació del Professorat. Direcció General d'Innovació i Formació del Professorat.
Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears.

Resum

En aquest article tractam de donar a conèixer quines són les modalitats que donen resposta a diferents tipologies d'actuacions formatives, prenent com a marc les modalitats reconegudes actualment per la normativa pertinent de la Conselleria d'Educació i Cultura de les Illes Balears. Diferenciam modalitats a partir dels objectius de formació marcats i de les estratègies metodològiques per assolir-los.

Exposarem les característiques de les modalitats més conegudes i experimentades, així com la necessitat d'innovar respecte de l'organització de la formació cap a modalitats mixtes, flexibles i contextualitzades als centres educatius.

Tractarem, doncs, de destriar les diferents modalitats de formació i les seves característiques, situar les modalitats formatives dins de plantejaments integrals de la formació, conèixer les modalitats de formació del professorat de les Illes Balears i les d'altres comunitats autònomes de l'estat espanyol, copsar i valorar les estratègies metodològiques que es deriven de les diferents modalitats de formació i, finalment, reflexionar sobre les possibilitats de contextualització de les dife-

rents modalitats en itineraris formatius personals i de centre.

Paraules clau

Modalitats formatives, legislació educativa, formació del professorat, innovació pedagògica.

Resumen

En este artículo se dan a conocer cuáles son las modalidades que dan respuesta a diferentes tipologías de actuaciones formativas, tomando como marco las modalidades reconocidas actualmente por la normativa pertinente de la Consejería de Educación y Cultura de las Islas Baleares. Se diferencian las modalidades a partir de los objetivos de formación marcados y de las estrategias metodológicas para alcanzarlos.

Se exponen las características de las modalidades más conocidas y experimentadas, así como la necesidad de innovar respecto a la organización de la formación hacia modalidades mixtas, flexibles y contextualizadas en los centros educativos.

Se pretende separar las diferentes modalidades de formación y sus características, situar las modalidades formativas dentro de planteamientos integrales de la formación, conocer las modalidades de formación del profesorado de las Islas Baleares y las de otras comunidades autónomas del estado español, captar y valorar las estrategias metodológicas que se derivan de las diferentes modalidades de formación y, finalmente, reflexionar sobre las posibilidades de contextualización de las diferentes modalidades en itinerarios formativos personales y de centro.

Palabras clave

Modalidades formativas, legislación educativa, formación del profesorado, innovación pedagógica.

Abstract

This article describes the modalities that correspond to different types of training activities, using the modalities currently recognised by the pertinent regulations of the Balearic Ministry of Education and Culture as a framework. The modalities are differen-

tiated on the basis of the training objectives set and methodological strategies used to achieve them.

The most well-known, seasoned characteristics of the modalities are described, as is the need for innovation in steering the organisation of training towards modalities that are mixed, flexible and contextualised in schools.

The paper aims to separate the different training modalities and their characteristics, frame training modalities within integral approaches to training, become familiar with teacher training modalities in the Balearic Islands and those in other regions in Spain, acquire and assess the methodological strategies derived from the different training modalities and lastly, reflect on the possibilities of contextualising them in school and personal training itineraries.

Keywords

Training modalities, educational legislation, teacher training, pedagogical innovation.

1. TERMINOLOGIA I CONCEPTE DE MODALITAT FORMATIVA

El mot “modalitat” s’ha convertit en una espècie de mot genèric que, segons com s’utilitzi, pot esdevenir poc precís. Trobarem usos d’aquest mot per fer referència només a un aspecte de la variació que, en realitat, presenta; un exemple clar d’aquest ús parcial és la denominació “modalitat” per designar la presencialitat o la virtualitat de l’espai formatiu o l’ús d’alguns dels recursos TIC: així no és estrany trobar “modalitat presencial”, “modalitat a distància” o “modalitat semipresencial”.

De la mateixa manera podrem trobar un ús en sentit molt ample i general o bé un ús terminològic difús, generalment quan s’usa en plural i com a sinònim dels mots, també en plural, “activitats”, “actuacions”

o dels sintagmes “tipus d’activitats”, “tipologia de modalitats”, etc. Aquesta imprecisió terminològica la trobam fins i tot en estudis rigorosos i científics.

Pel que fa a l’ús del mot “modalitat” i del concepte per part del professorat, la distinció entre modalitats també pateix d’imprecisió: trobarem denominada amb freqüència com a “curs” o “curset” qualsevol experiència de formació amb independència de la finalitat i el desenvolupament de l’activitat formativa. Aquesta és tal vegada una de les conseqüències de l’abast i fixació dels models de formació basats en la transmissió de coneixements. Encara que, actualment, podem dir que aquest nom no fa la cosa; dita que s’escau perfectament a aquesta situació ja que la realitat de la formació permanent del professorat supera la realització d’un “curset”, en la majoria d’activitats formatives programades.

El Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans ens en dona l'accepció següent pel que fa a lèxic comú:

2 f. [LC] Forma o variant d'alguna cosa, mode particular d'ésser, de presentar-se.

Així, entendrem, per tant, per “modalitat formativa” les formes o variants de presentar-se de la formació del professorat.

En realitat, les modalitats de formació estan diferenciades entre si perquè donen resposta a diferents tipologies d'actuacions. L'estructura d'una actuació formativa ha de partir dels següents paràmetres bàsics:

- Demanda.** Es tracta de concretar qui fa la demanda.
- Finalitat.** S'ha de destriar què es pretén.
- Recursos.** Saber amb quines eines podem dissenyar l'actuació formativa.
- Destinatari.** Definir a qui van dirigits els objectius de l'actuació formativa.
- Participants.** Definir quin és el rol de tots els participants (assistents, responsables de gestió, responsables pedagògics, etc.).

Els dissenyadors d'actuacions formatives que coneixen a la perfecció les modalitats més tradicionals ja tenen interioritzades les seves estructures de tal manera que poden elegir directament la modalitat més escaient a l'hora de dissenyar una actuació formativa determinada. Així i tot, les modalitats més tradicionals han anat incorporant canvis d'estructura a mesura que han anat també evolucionant alguns dels paràmetres abans esmentats. Podem parlar de flexibilització de les fronteres entre modalitats i de difuminació de les estructures tancades, de tendències cap al disseny autogestionat a partir dels mateixos destinataris o d'itineraris o estadis formatius d'equips docents que poden convertir-se en una espècie de macromodalitat que en la seva estructura englobi diverses modalitats tradicionals adaptades.

Cal no confondre “modalitat” amb “model de formació” o tendències formatives; no s'han d'entendre les modalitats com a estratègies didàctiques de la formació. Els estudis elaborats sobre les característiques de

les modalitats i el seu lligam amb el model de formació detecten que hi sol haver una gran distància entre les definicions teòriques i les realitzacions pràctiques i que les denominacions oculten a vegades la realitat i l'homogeneïtzen (Iranzo, 2002), aspecte aquest que és un dels obstacles que ens trobam a l'hora d'avaluar plans i programes des d'una òptica qualitativa. Si bé és cert que l'elecció de la modalitat ens pot venir suggerida per la necessitat d'una o altra estratègia, la modalitat ha de ser només una estructura, entesa com a una eina de disseny que ens permet desenvolupar l'actuació formativa. En definitiva, no ha de ser una finalitat en si mateixa; no sempre les institucions i entitats formatives defugen aquest parany simplificador.

Per altra banda, un altre dels mites que cal esbandir és el de l'existència de modalitats bones i modalitats xereques *per se*, ja que qualsevol estructura pot ser vàlida si és escaient per donar resposta a la concreció d'una necessitat formativa atenent-se als paràmetres abans esmentats. En aquest sentit, ens pot servir d'exemple la sovintejada contraposició de la modalitat *curs* com a oposada, en sentit pejoratiu, a la modalitat *formació a centre*; les investigacions actuals demostren que són modalitats compatibles i complementàries (Marcelo, citat per Iranzo, 2002).

2. MODALITATS DE FORMACIÓ: DENOMINACIONS, CLASSIFICACIONS I CARACTERÍSTIQUES

Les modalitats de formació tradicionals són gairebé les mateixes en totes les comunitats autònomes a l'estat espanyol, si bé en alguns casos, sota una mateixa denominació hi pot haver petites diferències de matis, entre una i altra comunitat; també, en algunes comunitats, la normativa classifica i denomina més quantitat o menys de modalitats de formació. En els diferents plans de formació o en documents normatius reguladors també hi trobam l'ús de la denominació “modalitat” des de diferents nivells de concreció. En un altre apartat recollirem alguns exemples de diferents comunitats autònomes.

Les modalitats més conegudes i esteses són les següents: Curs, Seminari, Grup de treball, Formació en centres, Assessorament a centres, Taller, Jornades, Conferències, Trobada d'intercanvi d'experiències i Congrés.

Classificació¹ segons els paràmetres de Demanda, Finalitat, Recursos, Destinataris i Dinàmica d'interfície²:

En consonància amb el que apuntàvem al primer apartat, sobre la imprecisió terminològica del mot “modalitat”, entenem que és una classificació que pot

Modalitat	Demanda	Finalitat	Destinataris	Recursos	Dinàmica interfície
Curs	Sistema* Professorat Centre	Sensibilització Especialització Transmissió coneixements	Professorat individual Professorat d'un centre	Durada definida a priori (curta/llarga) Ponències experts Direcció o Coordinació per l'assessoria Presencial/Semipresencial /No presencial	Transmissió
Seminari	Sistema Professorat (grup)	Aprofundiment	Professorat individual Xarxa d'interès	Número de participants limitat Presencial /Semipresencial	Reflexió
Grup de Treball	Grup	Elaboració de materials Investigació Projectes d'Innovació i/o experimentació	Xarxa d'interès	Pla de treball autònom Número molt limitat de participants (de 3 a 10, generalment) Assessorament extern (no sempre) Presencial/Semipresencial/No presencial (menys)	
Jornades Trobada Conferències Congrés	Sistema (generalment)	Difusió informació Monogràfics Sensibilització inicial Intercanvi informatiu d'experiències	Professorat individual	Intensiu Breu Presencial/No presencial (on line)	Transmissió
Formació a centre / Assessorament a centre	Centre	Innovació Projecte Autoavaluació Problema	Claustre Cicle Nivell Equip directiu	Disponibilitat Equip Coordinador Assessorament extern (major o menor implicació) Ponències experts (major o menor durada) Presencial/Semipresencial	Reflexió Centre (investigació-acció)
Taller	Sistema Centre	Experimentació Pràctica	Professorat individual Equip Xarxa d'interès	Intensiu Breu Presencial	Transmissió

Taula 1. Classificació de modalitats segons els paràmetres bàsics. Font: elaboració pròpia.

*Administració (en sentit ample: englobaria també els CEP), programes institucionals diversos, etc.

Pel que fa a modalitats trobarem freqüentment la distinció entre modalitats presencials i modalitats a distància. No ens ocuparem ara de les característiques i funcions de l'ensenyament a distància ni de la seva conceptualització, sotmesa encara ara a controvèrsia entre diferents terminologies que s'utilitzen amb més o menys fortuna o amb més o menys solidesa: *e-learning*, *blended learning*, a distància, *on line*, en línia, semipresencial, mixta ...

ser parcial, encara que trobarem autors que en parlen com a una espècie de macromodalitat amb entitat pròpia (García Aretio, 2001) o altres que la utilitzen simplement amb afany organitzatiu i/o descriptiu. Sense ànim de ser exhaustius i amb intenció merament descriptiva passarem a exposar alguns aspectes sobre classificació de modalitats tenint en compte el grau de presència i l'ús de les TIC:

1. Aquesta classificació no coincideix exactament amb la definició i característiques de les modalitats formatives regulades per la normativa d'aplicació de les Illes Balears. En un altre apartat s'especificaran les de les Illes Balears.
2. Concepte extret de: Oliver, M.F. (1998). *Models d'Intervenció en la formació permanent del professorat*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

Taula 2. Classificació de modalitats per grau de presència i ús de les TIC

Font: elaboració pròpia

Modalitat	Suport TIC	Descripció
Presencial	NO	La majoria de processos d'ensenyament-aprenentatge coincideixen en espai i temps entre formador i alumnat.
	SÍ	Simultaneïtat física entre formador i alumnat amb protagonisme formador d'ordinador multimèdia i Internet. El formador esdevé tutor presencial. L'alumnat dirigeix el seu procés d'aprenentatge.
Semipresencial	NO	Existència de fases de simultaneïtat espai-temps amb fases sense simultaneïtat, en les quals els aprenents desenvolupen tècniques d'aprenentatge autònom.
	SÍ <i>blended-learning</i> (<i>b-learning</i>)	Comparteix característiques de la modalitat semipresencial, però s'utilitzen els entorns virtuals d'aprenentatge (EVA), coneguts també com a LMS (Learning Management System) que integren continguts i eines de comunicació sincrònica i diacrònica. Les sessions presencials solen ser d'assessorament tècnic per a l'ús de l'entorn virtual i també per a continguts pràctics i actitudinals, si la presencialitat és pertinent.
A distància	NO	La majoria dels processos d'ensenyament-aprenentatge no coincideixen en espai i temps. La comunicació sol ser per correu postal, electrònic, fax o telèfon, encara que en alguns casos hi pot haver sessions de tutoria presencial establertes. El formador es converteix en un tutor que orienta i dirigeix l'alumnat, el qual s'ha de responsabilitzar gairebé completament del seu procés de formació.
	SÍ <i>e-learning</i>	Integra totes les eines necessàries per a l'aprenentatge i la comunicació en un entorn virtual o LMS. Els plantejaments didàctics que s'hi poden desenvolupar van des de l'aprenentatge més individualitzat fins a l'aprenentatge més cooperatiu.

En un altre nivell d'estudi i investigació que aprofundeix més en la relació modalitat-model formatiu trobam classificacions que també a vegades naveguen entre la imprecisió terminològica, encara que la seva validesa recau en el fet que no es tracta tant de definir la potencialitat d'una o altra modalitat de formació, com de comprendre quines situacions concretes d'interacció professional poden desenvolupar-se en cada una de les modalitats (Iranzo, 2002).

Una de les classificacions més simples i esteses és la que parteix dels criteris del paper actiu o passiu que desenvolupa el professorat en el disseny de l'actuació formativa i de les estratègies de formació formals o informals. Així, existirien a grans trets dues modali-

tats formatives, entenent aquí "modalitat" en sentit ample: "[...] aquellas cuyo objetivo consiste en que los profesores adquieran conocimientos o destrezas a partir de su implicación en actividades diseñadas, y desarrolladas por expertos y en segundo lugar aquellas otras cuyo objetivo excede el dominio de conocimientos y destrezas por parte de los profesores, y plantea la necesidad de una verdadera implicación de los docentes en el diseño y desarrollo del proceso de formación. [...]" (Marcelo 1995, 326). El mateix autor estableix una altra classificació en funció de les necessitats del professorat on es tracta d'apropar-se al caràcter particular d'una acció formativa, més que al caràcter genèric d'una modalitat (Loucks, 1987 en Marcelo, 1995,328, citats per Iranzo, 2002)³:

3. Traduït de l'original en castellà per Margalida Barceló i Taberner, sense variacions d'estil.

Taula 3. Classificació de modalitats segons les necessitats del professorat

Font: Traducció i reproducció de la taula citada per Iranzo (2002, 191)

Necessitats i situació	Modalitat de formació
Necessitat de desenvolupar coneixements i mètodes d'ensenyament	<ul style="list-style-type: none"> - Desenvolupar un programa d'innovació - Enviar un professor seleccionat a un curs - Posar-se en contacte amb altres escoles amb necessitats similars
Els professors se senten molt aïllats	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Coaching</i> de companys - Establir un programa d'assessorament - Proporcionar mentors als professors principiants - Anar a un Centre de Professorat
Els professors estan molt desanimats. Incapacitat per a adaptar-se als canvis	<ul style="list-style-type: none"> - Establir connexions amb la Universitat per ampliar la seva visió. - Posar-se en contacte amb altres professors amb preocupacions similars.
El professorat està capacitat i disposat a millorar els seus mètodes d'ensenyament	<ul style="list-style-type: none"> - Investigació-acció - Recolzar el seu propi programa de desenvolupament professional - Enviar a alguns professors a un centre especialitzat - Establir contacte amb altres escoles
Suficient preparació. Necessitat d'avaluació per millorar el professorat i l'escola	<ul style="list-style-type: none"> - Proporcionar mentors a professors principiants - <i>Coaching</i> de companys - Oferir professors assessors - Implementar pràctiques d'innovació - Supervisió Clínica

Jiménez (1995) planteja la relació entre modalitats de formació i desenvolupament professional, tenint en compte criteris com processos que potencien la innovació, grau d'autonomia i grau d'obligatorietat. Ho exposam a continuació:

Taula 4. Classificació de modalitats formatives en relació al desenvolupament professional (DP)

Font: elaboració pròpia a partir de Jiménez (1995)

Incidència DP	Modalitats (ordenades de – a + DP)	Característiques
Escassa incidència en el desenvolupament professional i en la possibilitat d'encetar innovacions	Cursos de divulgació Jornades Trobades científic-experimentals Cursos de formació	Massives Generalitzades Alt grau d'obligatorietat
Alta incidència en el desenvolupament professional i en la possibilitat d'encetar innovacions	Cursos amb projecte d'acció Formació autònoma Formació a centre amb suport extern Formació a centre sense suport extern	Autonomia i optativitat Consonants amb interessos personals, professionals o del sistema Poden formar part d'itineraris formatius personals
Més alta incidència en el desenvolupament professional i en la possibilitat d'encetar innovacions	Intercanvis Estadets formatives Investigació autònoma als centres Investigació en col·laboració i suport d'entitats educatives	Especialització Implicació personal i professional Treball en equip Exigència de compromís

A continuació exposam les característiques de les modalitats de formació esmentades per Jiménez (1995):

Taula 5. Modalitats de formació i característiques

Font: elaboració pròpia a partir de Jiménez (1995)

Modalitat	Característiques (Jiménez, 1995)
Cursos de divulgació	<ul style="list-style-type: none"> - Institucionals, rígids, estandarditzats i descontextualitzats. - Volen donar difusió i publicitat a noves exigències o novetats. Són els clàssics dels primers moments de les reformes. - També poden satisfer plantejaments puntuals i/o modes (cursos sobre vídeo, digitalització, informàtica, racons). - Tendeixen a ser efímers. - Poden donar lloc a participar en altres actuacions formatives.
Cursos de formació	<ul style="list-style-type: none"> - Institucionals i generalment massius. - Dirigits a col·lectius seleccionats: especialització segons les necessitats, amb rerefons burocràtic, del sistema. - La seva incidència real és poc fiable o només puntual. - Es demostra la seva eficàcia si donen lloc a participar a altres actuacions (seminaris, projectes, grups de treball) - Diversitat de temàtiques i col·lectius a qui es dirigeix. - Escassa incidència en la pràctica, poca aplicabilitat.
Cursos amb projecte d'acció	<ul style="list-style-type: none"> - Relacionats amb els anteriors, més concrets i amb ànim d'especialitzar: equips directius, àrees educatives concretes, etc. - Més contextualitzats i amb implicació institucional, selecció i compromís personal. - En seria un exemple un curs en un centre per a la implantació d'una reforma educativa amb caràcter experimental. - Afavoreixen la reflexió sobre la pràctica i el treball en equip. Compten amb treball d'aplicació que no hauria de ser un requisit acadèmic, sinó que hauria de ser aplicable i real a la pràctica quotidiana. - La formació d'equips directius seria un cas especial dins d'aquest grup, ja que gairebé es pot entendre com a formació inicial, en no haver-hi tradició en la formació inicial professional sobre direcció i organització de centres.
Jornades	<ul style="list-style-type: none"> - Organitzades per o des de diferents instàncies més o menys oficials.
Trobades científico-experimentals	<ul style="list-style-type: none"> - Divulgació d'experiències i noves tendències. - Hi sol assistir professorat actiu i poden donar lloc a participar en altres actuacions formatives.
Formació autònoma	<ul style="list-style-type: none"> - Fruit de la inquietud personal, és entesa com a exponents de professionalitat, vocació i voluntarietat. - Realitzat de forma exclusiva sol repercutir en l'individualisme i l'excés de protagonisme. - La modalitat coneguda com a "llicència d'estudi" permet una ampla gamma de possibilitats: realitzar altres estudis, tesis doctorals, perfeccionament d'idiomes, realització de projectes d'investigació, etc. - Considerada més com a un dret per part de professorat i agents sindicals que no una modalitat fomentada des de l'administració.
Formació a centre sense suport extern	<ul style="list-style-type: none"> - Grup petit de professorat units per criteris afectius i professionals que es plantegen noves solucions als problemes quotidians normalment relacionats amb l'elaboració de materials i els aspectes més pràctics del treball docent. - Les accions solen estar regides per la intuïció i l'experiència més que no per la fonamentació. - Formació entre iguals. - Catalogades com a Grup de treball.

Formació a centre amb suport extern	<ul style="list-style-type: none"> - Gran grup de professors implicat i innovació plantejada des del centre o departament, cicle, etc. - Compta amb recolzament extern assessor i pot comptar amb experts en continguts determinats. - D'importància crucial actualment i fomentada des de l'administració educativa. Aquest major o menor grau d'autonomia formativa dependrà del nivell que permeti l'administració, del tipus de projecte, de l'experiència i lideratge que hi ha al grup, etc. - Projectes docents, curriculars, desenvolupaments parcials de currículum, elaboració i experimentació de materials. - Catalogades com a seminaris permanents. - Aquesta modalitat suposa un repte per a l'administració: control, seguiment, reorientació, coneixement del grup, etc. - També pot ser difícil el reconeixement en forma de certificació o d'ajuts econòmics.
Intercanvis	<ul style="list-style-type: none"> - Experimentar noves situacions professionals, més o menys intensa segons el nivell d'immersió i la durada del període.
Estades formatives	<ul style="list-style-type: none"> - Indica per desenvolupar competències específiques: lingüístiques, formació tecnològica ... - Modalitat amb freqüència connectada amb la política educativa regulada per la Unió Europea.
Investigació autònoma als centres	<ul style="list-style-type: none"> - Programes experimentals, estudis puntuals, processos d'investigació-acció, etc. des de plantejaments científics qualitatius i/o quantitius, no solament pràctics. - Els responsables són els propis professors, autònomament o amb ajudes puntuals. - Requereix consens, formació prèvia i treball en equip, a més de dedicació i compromís.
Investigació en col·laboració	<ul style="list-style-type: none"> - Similar al cas anterior, però amb recolzament formal d'institucions educatives i ajudes oficials. - Experiències innovadores vinculades a convenis

Les classificacions de Marcelo (1995) i Jiménez (1995) parteixen de l'aportació que fan les modalitats al professorat, entès aquest més com a professional individual més que no com a professional que forma part d'un equip. De fet Jiménez utilitza indistintament "desenvolupament personal" i "desenvolupament professional". Partir de les necessitats de l'alumnat i dels centres donaria lloc a altres visions sobre les potencialitats de les diferents modalitats tals com els entenem avui en dia.

Tal com exposa Imbernón (2004) "[...] Stenhouse (1984) deia fa temps que «el poder d'un professor aïllat és limitat. Sense els seus esforços mai no es podrà aconseguir la millora de les escoles; però els treballs individuals són ineficaços si no estan coordinats i no reben cap suport». La formació personalista i aïllada pot originar experiències d'innovació, però difícilment una innovació de la institució i de la pràctica col·lectiva dels professionals. Hem d'acostar al màxim la formació als centres i als territoris. [...] També l'estructura organitzativa de la formació haurà de canviar. Si a final del segle passat l'organització de referència eren els centres de professors o les institu-

cions de suport a la formació, el que necessitarà el professorat en el futur seran estructures més flexibles, encara més pròximes a les institucions educatives i, per descomptat, introduir la formació dins de les escoles. El model d'entrenament per mitjà de plans institucionals ha d'entrar en crisi per deixar pas a un model més d'indagació i de desenvolupament, en què el professorat d'un context determinat assumeixi el protagonisme que es mereix i sigui aquest qui planifiqui, executi i avaluï la seva pròpia formació. [...]"

Iranzo (2002, 187), respecte de l'experimentació i innovació sobre models de formació, alerta sobre la seva complexitat, tant de les directrius estructurals respecte de la formació (plans, programes, avaluació, desenvolupament normatiu, etc.), com del desenvolupament pràctic dels models formatius o de desenvolupament professional; i també alerta sobre la complexitat mateixa de les actuacions formatives concretes.

En definitiva, en relació a les modalitats, però en coherència amb un plantejament integral, pareix que la tendència actual hauria d'encaminar-se cap a la fle-

xibilització de l'estructura de les modalitats (recorrem: formes d'ésser, de presentar-se), innovar i experimentar altres possibilitats: relacionar modalitats entre si com a parts d'un itinerari formatiu centrat en l'escola, investigar sobre els itineraris formatius personals dels professionals amb bones pràctiques, experimentar amb modalitats encaminades a la formació de xarxes professionals com les comunitats de pràctica (Wenger, 2001) o els grups de recolzament (Murrillo, 2003), potenciar la formació entre iguals a través de modalitats escaients, etc.

En tot cas, tal com ja hem apuntat al primer punt, les modalitats de formació són només estructures que possibiliten l'actuació formativa i caldrà mantenir-les, flexibilitzar-les i innovar en funció del model de formació en què treballem.

3. LES MODALITATS DE FORMACIÓ PERMANENT DEL PROFESSORAT A LES ILLES BALEARS

A les Illes Balears les modalitats de formació venen regulades per l'Ordre del conseller d'Educació i Cultura, de 2 de gener, per la qual es regula la planificació i el reconeixement de la formació permanent del professorat no universitari (BOIB núm. 8, 17-1-2002) i pels successius plans plurianuals de formació permanent del professorat; actualment regeix el Pla de formació permanent del professorat de les Illes Balears 2008-2012, publicat com a una ordre de la consellera (BOIB núm. 118, 23-08-2008).

La complexitat de les diferents situacions formatives que es produeixen fan que l'encaix en una o altra modalitat sigui a vegades artificiosa, o coherent només en les formes amb allò que està regulat. És evident que, generalment, la realitat supera en escreix els límits que imposen o marquen les modalitats enteses de forma ortodoxa. Per això, l'adaptació de la literatura administrativa o reguladora a la realitat de les formes diferents que presenten les actuacions formatives, no s'ha de veure com a un problema, sinó com a una manera d'avançar i fixar allò que hom considera beneficiós i útil per a la formació del professorat i per a la millora de l'ensenyament. Caldrà, per això, que l'administració atengui aquesta diversitat i flexibilització i l'empari en funció de la disponibilitat de recursos i de les línies de política educativa que estigui en disposició de desenvolupar.

En aquest sentit, els diferents plans de formació que

s'han desenvolupat a les Illes Balears han anat evolucionant en diversos aspectes, entre ells la importància donada a les diferents modalitats. Així, com a exemples més recents podem esmentar la millora de la modalitat curs amb la inclusió de projectes d'aplicabilitat i d'intercanvi entre els participants, l'impuls donat a l'ús d'entorns de formació virtual en activitats modalitat curs o seminari o els recentment convocats Projectes d'innovació pedagògica dins del marc de la formació a centres.

Des de l'òptica de la confusió o imprecisió terminològica de què parlàvem al primer apartat, cal esmentar que la normativa de les Illes Balears no en queda exempta. S'exposen consideracions o instruccions sobre modalitats i models o tendències formatives de forma poc diferenciada; encara que al Pla de formació, per la seva extensió, la informació és més concreta i es defineix la tendència formativa que ha d'orientar els programes i la pràctica de la formació.

Per altra banda, cal esmentar que només algunes d'aquestes modalitats estan presents als programes de formació de les entitats col·laboradores. L'ICE (UIB) convoca cursos, jornades i seminaris i les altres entitats només convoquen cursos i, de forma excepcional, jornades. Els programes de la Direcció general d'innovació i formació del professorat acullen totes les modalitats que sorgeixen de la Conselleria d'Educació i Cultura; dins d'aquests programes, la majoria d'actuacions formatives corresponen als centres de professorat (CEP).

3.1. LES MODALITATS DE FORMACIÓ I LES SEVES CARACTERÍSTIQUES SEGONS LA NORMATIVA VIGENT

L'Ordre de 2002 esmentada té una capacitat limitada quant a la pràctica formativa i esdevé únicament un recurs preceptiu des del qual es poden dissenyar els aspectes purament formals de les actuacions formatives. És un document útil per a les entitats i centres que organitzen actuacions formatives que han de ser reconegudes per l'administració a efectes burocràtics i laborals. També dona pautes per possibilitar una certa flexibilització a partir dels successius plans de formació plurianuals preceptius.

Indica altres possibilitats formatives o equiparables a la formació com els projectes de recerca o d'innovació (Capítol IX, article 31):

[...] 1. La participació en la programació i execució d'un projecte de recerca o d'innovació en matèria educativa pot tenir la consideració d'activitat de formació permanent del professorat, sempre que el projecte sigui convocat, promogut o avalat per una universitat o un organisme públic, i pugui assimilar-se a alguna de les tipologies definides en el Pla de formació permanent del professorat.

2. Als efectes de certificació i de valoració en crèdits, els projectes són considerats com a grups de treball.

3. En la sol·licitud d'inscripció dels certificats de participació s'han d'adjuntar els documents següents:

- a) Documentació acreditativa de la participació.
- b) Còpia del projecte inicial d'investigació o d'innovació.
- c) Memòria de l'activitat realitzada.
- d) Resultats obtinguts.
- e) Documentació que acrediti que el projecte s'ha desenvolupat d'acord amb una convocatòria pública o que ha estat organitzat o promogut per una universitat o un organisme públic. [...]"

De la mateixa manera contempla el reconeixement de la formació autònoma i individual: titulacions oficials i títols propis de les universitats; les titulacions dels ensenyaments de règim especial, de les escoles oficials d'idiomes i conservatoris professionals i superiors de música; els cursos oficials del Pla de reciclatge i de formació lingüística i cultural.

També s'hi equiparen activitats que poden tenir, encara que no podem generalitzar, poca capacitat formativa: les tutories de pràctiques, la participació en programes internacionals o la participació en programes de promoció educativa o d'intercanvi convocada per les administracions públiques.

En la mateixa línia d'equiparació, permet que la Conselleria d'Educació i Cultura pugui fer convocatòries de participació reconegudes com a formació; alguns exemples serien les estades en empreses per al professorat d'FP, la participació a premis d'innovació, etc.

Pel que fa a les modalitats formatives més esteses i conegudes, a continuació transcrivim de forma literal el contingut del Capítol II:

CAPÍTOL II

MODALITATS I CARACTERÍSTIQUES DE LES ACTIVITATS DE

FORMACIÓ

Article 5

Modalitats de formació

1. Les activitats de formació permanent es classifiquen en tres modalitats bàsiques: cursos, seminaris i grups de treball.
2. El Pla de formació permanent del professorat pot establir altres modalitats formatives i modificar i concretar les característiques essencials de les modalitats bàsiques. Si n'és el cas, ha de delimitar els àmbits formatius que corresponen a la Conselleria d'Educació i Cultura i a les entitats col·laboradores.

Article 6

Cursos

1. Les característiques de la modalitat curs són les següents:
 - a) Els programes inclouen continguts científics, tècnics, culturals i/ o pedagògics.
 - b) El disseny és concretat per la institució o entitat convocant.
 - c) La direcció i/o coordinació recau en una persona experimentada, la tasca de la qual abasta des del disseny fins a l'avaluació.
 - d) Per a l'avaluació s'ha de tenir en compte el que s'indica a continuació:
 - 1a. A l'inici de l'activitat s'han d'establir les condicions d'elaboració, seguiment i avaluació de l'activitat.
 - 2a. És indispensable la participació continuada i

activa, amb assistència obligatòria del 80% en la fase presencial. Es pot comptar un màxim del 25% de fase no presencial en activitats d'almenys 40 hores de durada, si bé abans s'ha d'elaborar una proposta de treball, la qual pot ser realitzada individualment o en grup.

3a. L'avaluació ha d'incloure, si s'escau, la valoració positiva del treball pràctic o la proposta de treball, i ha de ser efectuada per una comissió integrada, com a mínim, pel director i/o coordinador i un assessor responsable de la institució o entitat.

e) En el moment de la convocatòria es fixa un màxim i un mínim de participants.

2. El Pla de formació permanent del professorat pot incloure la classificació dels cursos, segons la durada.

Article 7

Seminaris

1. Les característiques de la modalitat seminari són les següents:

a) El seu contingut té relació amb la necessitat d'aprofundir en l'estudi de determinats temes educatius, a partir de les aportacions dels assistents, que suposin debat intern o intercanvi d'experiències.

b) El disseny correspon a l'entitat convocant i als integrants del seminari. La proposta de treball és decidida pels integrants del seminari, fins i tot quan s'estableix a iniciativa de l'entitat.

c) La coordinació correspon a un o dos especialistes en la matèria.

d) En l'avaluació es tenen en compte les regles següents:

1a. S'efectua a partir de la memòria final.

2a. Es requereix l'assistència continuada i activa, que s'ha de reflectir mitjançant les actes de cada sessió i que ha de ser, com a mínim, del 80%.

3a. Pot incloure aportacions individuals i conclusions pràctiques.

4a. L'avaluació s'ha de dur a terme per una comissió integrada, almenys, pel director i/o coordinador i un assessor responsable de l'entitat.

e) El nombre d'assistents se situa entre quatre i vint.

Article 8

Grups de treball

Les característiques de la modalitat grup de treball són les següents:

a) Té per objecte l'elaboració de projectes i/o materials curriculars, l'experimentació d'aquests o la innovació/investigació de fenòmens educatius.

b) El disseny correspon al mateix grup. Poden demanar col·laboració externa per a temes específics. Tenen autonomia d'actuació.

c) La coordinació recau en un dels integrants del grup.

d) L'avaluació es duu a terme segons l'elaboració de materials i/o dels resultats obtinguts si es tracta d'investigació o d'experimentació. En aquest darrer cas, l'avaluació es realitza a partir de l'informe final, que té caràcter preceptiu.

e) En el moment de la convocatòria s'estableix un mínim i un màxim de participants, entre tres i vuit.

f) En el moment de l'homologació de l'activitat s'estableix un valor estimatiu màxim en crèdits de formació, que és igual per a cada participant. En la fase d'avaluació se'n determina el valor real amb caràcter definitiu. En qualsevol cas, el nombre màxim de crèdits per participant és de 10.

Article 9

Activitats singulars

Les activitats de formació que no es corresponguin amb alguna de les modalitats previstes poden assimilar-se a alguna d'aquestes, segons les seves característiques.

Article 10**Activitats a distància**

1. D'acord amb les previsions del Pla de formació permanent del professorat, els cursos i seminaris de formació es poden dur a terme a distància.

2. Les activitats de formació que en el seu disseny prevegin una fase de treball amb tutoria a distància superior al 25% de la seva durada seran considerades activitats de formació a distància.

3. Davant la impossibilitat de computar el nombre d'hores de dedicació que duen implícites les activitats a distància, en la convocatòria de l'activitat ha de constar el seu nombre de crèdits totals, que en cap cas pot ser superior a 10.

4. Les activitats a distància han de tenir les mateixes característiques que les indicades en els articles 6 al 9, excepte en:

4.1. El nombre màxim de participants en els seminaris és de 25.

4.2. Hi ha d'haver un tutor per a cada grup d'un màxim de 25 alumnes, amb les següents funcions:

- a. Supervisar el correcte desenvolupament del curs.
- b. Orientar l'alumnat i donar-li suport.
- c. Aplicar els criteris d'avaluació de les activitats.
- d. Elaborar l'informe per acreditar els participants d'acord amb els resultats de les activitats obligatòries.

4.3. En l'avaluació s'ha de tenir en compte el que s'indica a continuació:

- a) En la proposta de l'activitat s'han d'establir les condicions d'elaboració, seguiment i avaluació de l'activitat.
- b) En l'avaluació han d'intervenir els assistents al curs, els tutors i els coordinadors, i ha d'incloure, almanco, els aspectes següents: participació i resultats, disseny i organització, continguts i dinàmica del curs, i desenvolupament de la tutoria.
- c) L'acreditació s'ha de basar en l'informe que elaborarà la tutoria sobre la realització de les activi-

tats obligatòries del curs i en l'assistència a un mínim del 80% de les sessions presencials que eventualment s'organitzin.

d) L'avaluació ha d'anar a càrrec del tutor de l'activitat, el qual ha de fer la proposta d'alumnes amb dret a certificació.

Article 11**Formació en centres**

Les activitats de formació realitzades en centres docents poden ser assimilades a alguna de les modalitats bàsiques a què fa referència l'article 5 d'aquesta Ordre.

3.2. APORTACIONS DEL PLA DE FORMACIÓ PERMANENT DEL PROFESSORAT DE LES ILLES BALEARS 2008-2012.

El Pla concreta algunes propostes de canvi o de millora respecte de les modalitats de formació *curs* i *seminari*; impulsa i potencia modalitats de formació contextualitzades als centres educatius, la formació entre iguals i la formació en xarxa, en coherència amb els principis orientadors exposats; proposa realitzar la formació de formadors en col·laboració amb la Universitat; i, finalment, inclou els principis metodològics orientadors que han d'orientar la concreció de les modalitats formatives en el seu conjunt. Algunes d'aquestes actuacions són considerades projectes experimentals a efectes de planificació, programació i avaluació.

Per altra banda, i encara que sigui anecdòtic, esmenta l'existència de les llicències d'estudi i les estades formatives en empreses per al professorat d'FP, que no apareixen a l'ordre del 2002 -compten amb normativa pròpia de periodicitat anual-, com a modalitats de formació autònoma. Les llicències estan reconegudes a efectes laborals i econòmics per l'administració, encara que no acreditades com a formació.

Pel que fa a denominacions i classificació de modalitats, el Pla també presenta les mateixes imprecisions de què parlàvem més amunt, encara que s'hi fa un tímid intent classificador que podríem resumir de la manera següent (al resum s'hi ha afegit alguna aportació, no present al Pla, a partir del que disposa l'Ordre esmentada a l'apartat 4.1.):

Taula 6. Modalitats de formació Illes Balears 2008-2012

Font: elaboració pròpia

Modalitats bàsiques (Participació individual)	Curs	Presencial
		Semipresencial
		A distància
	Seminari	Presencial
		Semipresencial
	Grup de treball	Autonomia de disseny
Macromodalitat Formació a centre	Seminari	Diferents graus d'autonomia o de suport extern
	Projecte d'Innovació Pedagògica (PIP)	Durada superior a un curs escolar
	Assessorament entre professorat	Sense acreditació Projecte experimental
	Projecte d'innovació en temes transversals	Promoció educativa i treball amb alumnat
Modalitats singulars	Conversa pedagògica	Projecte experimental
	Formació de zona	Projecte experimental
	Projectes de recerca i investigació	En col·laboració amb la Universitat de les Illes Balears
	Formació de formadors	En col·laboració amb la Universitat de les Illes Balears Iniciatives de la Conselleria d'Educació i Cultura en temes específics Modalitats autònomes
Participació en convocatòries de promoció o d'innovació de l'administració educativa	Amb acreditació	Estades de formació en empreses
	Amb acreditació	Llicències d'estudi
	Sense acreditació	

A mode de resum, exposam en la taula següent les propostes de millora esmentades al Pla o concretades ja en les convocatòries de Formació a centres i Pro-

jectes d'innovació pedagògica, o a altres convocatòries sorgides des de l'administració educativa:

Taula 7. Noves propostes en modalitats de formació a les Illes Balears (Pla 2008-2012). Font: elaboració pròpia

Modalitat	Propostes noves/característiques	Comentaris
Curs	Implementació de fases d'aplicació a l'aula Aplicació de metodologies <i>b-learning</i>	Aprofundiment o fixació de millores introduïdes en el Pla anterior (2004-2008)
	Prioritzar equips de centre	Fomentar i potenciar itineraris formatius centrats en el centre educatiu
	Atenció diferenciada metodologies <i>e-learning</i>	Explorar possibilitats eines TIC relacionades amb el constructivisme social
Seminari	Aplicació de metodologies <i>b-learning</i> Creació de xarxes professionals (comunitat de pràctica) Metodologies relatives a la pràctica reflexiva	Aprofundiment o fixació de millores introduïdes en el Pla anterior (2004-2008)
Formació de zona	Creació de xarxes de centres Coordinació entre etapes educatives per zones escolars Iniciativa de centres i/o d'Inspecció educativa Seguiment CEP i Inspecció educativa Possibilitat de col·laboració amb altres entitats educatives	Projecte experimental 2008-2012 Equiparable a la modalitat seminari a efectes normatius Gestió: CEP
Conversa pedagògica	Pretén fomentar la reflexió pedagògica i la participació a través de trobades de professorat a l'entorn de temes d'actualitat educativa Semipresencial Coordinació des d'una assessoria de CEP i amb participació de ponent extern Ha de donar lloc a un document per difondre en mitjans adequats	Projecte experimental 2008-2012 Equiparable a la modalitat seminari a efectes normatius Gestió: CEP Es pot convocar en col·laboració amb altres entitats i pot donar entrada a altres professionals o membres de la comunitat educativa (alumnat, famílies, associacions, etc.)
Formació a centres (FAC) en general Entesa com a una macromodalitat amb diferents modalitats. Es reformula la modalitat en relació al període anterior. Modalitat preferent lligada a la pràctica i a la innovació educativa.		
FAC Projecte d'innovació pedagògica (PIP)	Períodes superiors a la planificació anual Potencien el Pla de formació del centre Projecte propi del centre amb amplies possibilitats d'assessorament CEP Aportació econòmica en formació superior als seminaris Compromís de l'equip directiu i del claustre	Projecte experimental Convocatòria amb places limitades de centres segons disponibilitat de recursos als CEP i atenent a un programa diversificat. 30 centres el curs 08-09 i 100 el curs 09-10. Màxima atenció des dels CEP i, en el seu cas, altres entitats col·laboradores
FAC Seminari	Activitats formatives anuals (curs) sorgides al propi centre i realitzades amb diferents graus d'autonomia i assessorament CEP Poden rebre, puntualment, aportació econòmica per a ponències	Continuïtat en relació al període anterior Remodelació de les característiques de la convocatòria: s'ha revisat la periodicitat de convocatòria i s'han marcat terminis Gestió: CEP
FAC Assessorament entre professorat	Assessorament puntual (màxim de 4 hores) a un equip de docents o als òrgans de coordinació didàctica en relació a una necessitat incipient, temàtica concreta o projecte d'aula	Projecte experimental Sense acreditació pel professorat Gestió: CEP
FAC Projectes d'innovació temes transversals	Activitat de promoció d'un tema concret realitzada als centres, generalment sense assessorament extern i poc equiparable a un projecte formatiu Algunes convocatòries incorporen una periodicitat màxima de tres cursos escolars	Convocatòries des de l'administració educativa Continuïtat en relació al període anterior (Pla 2004-2008) Poca definició de la modalitat Gestió: Servei d'Innovació (DG Innovació i formació del professorat) i altres serveis de forma més eventual (Qualitat, FP).

4. LES MODALITATS DE FORMACIÓ A ALTRES COMUNITATS AUTÒNOMES

Les modalitats de formació a les diferents comunitats autònomes són, sinó les mateixes, molt similars quant a denominació, estructura bàsica i característiques, en relació a destinataris, agents formatius, institucions o entitats convocants, entre d'altres. La seva classificació, si fa no fa semblant, prové dels orígens de la institucionalització de la formació del professorat a l'estat espanyol a principis dels anys 80.

Si agafam com a premissa el que dèiem abans sobre la importància del model de formació i la necessitat de flexibilitzar i adequar les modalitats a aquest model, ens trobarem amb exemples de com en algunes comunitats han anat adaptant les modalitats a les necessitats i tendències actuals de la formació del professorat.

En un estudi comparatiu realitzat pel Centro Superior de Formación del Profesorado de la Junta de Castilla

y León (2008) esmenten les aportacions més novadores sobre diferents aspectes de l'organització i l'estructura de la formació permanent del professorat. Citen com a plans amb innovacions destacables el Pla Marc de Formació Permanent (2005/2010) de Catalunya, el Pla de Formació Permanent del Professorat (2008/2012) de les Illes Balears, el Plan Trienal de Formación (2007/2010) de Múrcia, el Plan Regional de Formación (2007/2011) de La Rioja i el Plan de Formación de Galicia que està estructurat en dues fases (6 anys).

Segons aquest estudi, la formació centrada en el centre educatiu es la preferent en general a totes les comunitats autònomes i en destaca els plans de les comunitats d'Aragó, Astúries, Balears, Catalunya, Castella i Lleó i Cantàbria.

A continuació, i sense ànim de ser exhaustius, farem una síntesi de les modalitats existents a algunes comunitats autònomes, segons la informació que hem extret de l'estudi esmentat i directament d'algunes pàgines web institucionals:

Taula 8. Modalitats de formació a l'estat espanyol

Font: elaboració pròpia

Aragó	Curs, Seminari, Grup de treball i Projectes de formació en centres. Jornades, Conferències, Intercanvis i Estadets formatives, Assessorament a centres o professors (puntual)
Canàries	Formació al centre: Assessorament general (Inspecció i Assessors/es), Projecte de formació en centres, Grup de treball, Activitat puntual de recolzament
	Formació externa al centre educatiu: Curs d'especialització (E. Infantil i E. Primària), Curs coorganitzat amb els CEP, Curs oferta CEP, Curs oferta altres entitats (MRP, sindicats, associacions ...) Grup de treball
Castella i Lleó	Redefinició de les tradicionals: Curs, Jornades, Seminari, Projecte de formació en centres, Projectes d'innovació
	Novetats: formació en innovació tecnològica i didàctica i potenciar itineraris formatius personals i de centre
Catalunya	Formació a centres: Assessorament, Curs presencial, Curs semipresencial, Taller
	Professorat de diversos centres: Grup de treball, Seminari, Seminari de coordinació, Curs (presencial, semipresencial, a distància), Taller. Cursos d'estiu (institucionals i altres).
	Dinamització i sensibilització: Trobada pedagògica, Conferències, Taula rodona
Euskadi	Formació a centres: Mòdul (disseny tancat: 10 h.), Projecte (disseny propi centre), Curs Garatu (amb fases en jornada laboral i ajuts econòmics). Convocatòries diverses: premis, qualitat, innovació ...
	Entre centres: Seminari zonal (presencials i <i>e-learning</i>), Intercanvi i Trobades
	Formació individual: Curs Garatu (en jornada laboral), Curs, Jornades, etc.

Madrid	Formació presencial: Curs, Seminari, Grup de treball, projectes institucionals diversos
	Formació en línia, Formació individual (investigació, universitat ...)
Múrcia	Curs, Seminari, Grup de treball, Projecte de formació en centres, Projecte d'Innovació educativa i d'investigació, Jornades
Navarra	Assessorament a centres, Mòdul de formació (equips docents de centre, etapa o cicle d'E.Infantil i d'E.Primària), Seminari, Grup de treball, Curs d'actualització científico-didàctica, Seminari a centre, Sessions informatives, Jornades, Itineraris, Grup de conversa, Projectes d'innovació i Seminari de coordinació.

5. CONCLUSIONS

En definitiva hem de concloure que per “modalitat” entenem les diferents formes de presentar-se, de mostrar-se, que tenen les actuacions de formació permanent del professorat. Les modalitats formatives seran, doncs, estructures que permetran dissenyar continguts en funció dels objectius de formació, els destinataris i els recursos.

En qualsevol cas, s'han d'entendre dins de plantejaments integrals d'actuacions de formació permanent, la variació i els destinataris de les quals estarà en estreta relació amb el model formatiu al qual es tendeix.

Les classificacions de modalitats formatives es fan en funció de diferents perspectives: internes o externes al centre escolar, destinataris individuals o grups docents, resposta a necessitats del professorat o del centre, presencials o a distància, incidència en el

desenvolupament professional, etc.

Actualment la tendència a l'estat espanyol és la de potenciar les activitats realitzades als centres educatius, encara que coexisteixen amb les modalitats externes al centre. En aquest sentit cal destacar que no hi ha modalitats millors o pitjors, sinó que cal que puguin donar resposta a les necessitats de formació existents i que, en tot cas, el que és important és que les estratègies formatives i el nivell d'implicació d'agents i destinataris sigui l'adequat per aconseguir els objectius.

A les Illes Balears s'han incorporat noves modalitats per potenciar la formació centrada en el centre educatiu i la formació entre iguals, lligada a la reflexió sobre la pràctica. A la resta de comunitats les modalitats són semblants pel que fa a la denominació i classificació, encara que les diferències segurament vendran donades per la pràctica real en relació al model formatiu a partir del qual es treballa.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Barberà, E., (Coord.) (2001). *La incògnita de la Educació a Distància*. Barcelona: ICE UB/Horsori.
- Bolívar, A. (1997). La formación centrada en la escuela: el proceso de asesoramiento. En C. Marcelo y J. López (Coords.): *Asesoramiento curricular y organizativo en educación*. Barcelona: Ariel.
- Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears (2002). *Ordre del conseller d'Educació i Cultura, de 2 de gener, per la qual es regula la planificació i el reconeixement de la formació permanent del professorat no universitari*. Palma: BOIB núm. 8 de 17-1-2002.
- Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears (2008). *Pla de formació permanent del professorat 2008-2012*. Palma: BOIB núm. 118, 23-08-2008.
Disponible a http://web.caib.es/Formacio/planificacio/pla_formacio08_12.pdf
- Fernández, M.D. i Montero, M.L. (2007). Que piensan los asesores y los profesores sobre las modalidades de formación. *Revista galega do ensino*, ISSN 1133-911X, N° 49, 2007, pags. 74-88.
Disponible a <http://dialnet.unirioja.es/servlet/oaiart?codigo=2372872>
- García Aretio, L. (2001). *La educación a distancia. De la teoría a la práctica*. Barcelona: Ariel
- García Aretio, L. (2003). La educación a distancia. Una visión global. *Boletín Ilustre Colegio de Doctores y Licenciados*, 146, 13-27
- García Aretio, L. (2004a). *Blended Learning, ¿es tan innovador?* BENED, disponible a: <http://www.uned.es/bened/p792004.html>
- García Aretio, L. (2004b). *Blended Learning, ¿enseñanza y aprendizaje integrados?* BENED, disponible a: <http://www.uned.es/bened/p7102004.html>
- Imbernón, F. (2004). *La professionalització docent*. Document elaborat per al debat en el Cicle Igualtat d'Oportunitats i Política Educativa a Catalunya, organitzat per la Fundació Jaume Bofill. Disponible a <http://dewey.uab.es/pmarques/dioe/imbernnonprofessio.doc>
- Iranzo García, P. (2003) *Formación del profesorado para el cambio: desarrollo profesional en cursos de formación y en proyectos de asesoramiento de centros*. Tesis doctoral, Universitat Rovira i Virgili, 2003. Disponible a <http://www.tdx.cat/TDX-1204102-163449>
- Jiménez, B. (1995). La formación del profesorado y la innovación. *Educación*, 19, 33-46. Obtingut de: <http://www.raco.cat/index.php/educar/article/view/42287/90210>
- Junta de Castilla y León (2008). *Los cambios en la formación permanente del profesorado. Estudio comparativo Comunidades Autónomas*. Centro Superior de Formación del Profesorado (CSFP) en Castilla y León. Junta de Castilla y León.
Disponible a http://csfp.centros.educa.jcyl.es/sitio/upload/cambios_en_la_formacion_CCAA.pdf
- Marcelo, C. (1995) *Desarrollo Profesional o iniciación a la enseñanza*. Barcelona: PPU.
- Marcelo, C. (2001). *La Función Docente*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Marcelo, C. (2006). *Prácticas de e-Learning*. Barcelona: Octaedro,
- Marcelo, C. & Vaillant D. (2001). *Las Tareas del Formador*. Málaga: Aljibe
- Martín, E. de (2003). *La formació permanent del professorat centrada en la institució educativa*. Tesis doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2003.

- Disponible a <http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0621104-153552/index.html>
- Martín, E. de (2005). *La formación en centros, un modelo de formación permanente para equipos docentes*. Barcelona: Nau llibres.
- Murillo, P. (2003). Experiencias de aprendizaje entre profesores mediante grupos de apoyo. En J. Gairín y C. Armengol (Eds.). *Estrategias de formación para el cambio organizacional*. Barcelona, Praxis, 51- 518.
- Oliver Trobat, M. F. (1998) *Models d'Intervenció en la formació permanent del professorat*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- Portal educatiu d'Aragó (2011) Disponible a <http://planfpa.educa.aragon.es/modalidades.htm>
- Portal educatiu d'Astúries (2011). Disponible a http://www.educastur.es/index.php?option=com_content&task=view&id=2089&Itemid=124
- Portal educatiu de Canàries. (2011).
Disponible a <http://www.lomoapolinario.org/documentos/ForProf/planificacion.pdf>
- Portal educatiu de Castella i Lleó. (2011). Disponible a http://www.educa.jcyl.es/educacyl/cm/profesorado/tkContent?pgseed=1231715045988&idContent=13933&locale=es_ES&textOnly=false
- Portal educatiu de Catalunya (2011).
Disponible a <http://www.xtec.net/serveis/crp/c5990102/15-forma/organitz/modalitats.pdf>
- Portal educatiu d'Euskadi (2011). Disponible a http://www.hezkuntza.ejgv.euskadi.net/r432458/es/contenidos/informacion/die11/es_2070/adjuntos/garatu_2008_2009/analisis_convocatorias_02_07.pdf
- Portal educatiu de Madrid (2011).
Disponible a http://www.madrid.org/dat_capital/tematico/t_formacion.htm
- Portal educatiu de Múrcia (2011). Disponible a <http://legislacion.cprcieza.net/datos/article.php?id=197>
- Portal educatiu de Navarra (2011).
Disponible a <http://hommer.pnte.cfnavarra.es/pf/principios/modalidades.html>
- Puente, D.; Ballesteros, M. A.; Palazón, A.; & Marcelo, C. (2002). *E-Learning - Teleformación: Diseño, Desarrollo y Evaluación de la Formación a Través de Internet*. Barcelona, España. Gestion 2000.
- Stenhouse, L. (1984). *La investigación como base de la enseñanza*. Madrid: Morata.
- Torres J.J., & Perera, V.H. (2005). Blended Learning como modalidad de formación de profesores no universitarios en el uso de las TIC en el aula. *I Congreso Internacional El Profesorado ante el reto de las Nuevas Tecnologías en la Sociedad del Conocimiento*. Granada, 2005. Disponible a http://fbio.uh.cu/educacion_distancia/ArticulosPDF/Formacion%20de%20profesores%20con%20B-learning.pdf
- Wenger, E. (2001). *Comunidades de práctica. Aprendizaje, significado e identidad*. Barcelona: Paidós.

Per citar aquest article:

Barceló i Taberner, M. (2011). Modalitats formatives: concepte, característiques i contextualització a les Illes Balears. *Innov[IB]. Recursos i Recerca Educativa de les Illes Balears*, 2. 68-85. Obtingut de: <http://www.innovib.cat/numero-2/pdfs/art6.pdf>